

วิชากระทุ้ธรรม

สารบัญ

เรื่อง

หน้า

เนื้อหา

บทนำ.....	๒
หลักเกณฑ์การแต่งกระทุ้.....	๓
วิธีการแต่งกระทุ้.....	๓
หลักการอ่านภาษาบาลีเบื้องต้น.....	๔
ตัวอย่างกระทุ้ธรรม.....	๕
พุทธศาสนสุภาษิต.....	๑๓

บทนำ

การเรียงความแก้กระทู้ธรรม เป็นการแสดงออกซึ่งความรู้ ความเข้าใจ ความคิด และความรู้สึกของผู้เขียนซึ่งได้มาจากการศึกษาวิชาธรรมะ พุทธะ และเบญจศีลเบญจธรรม ว่าสามารถจะถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ ความคิด และความรู้สึกออกไปสู่ผู้อื่นได้ดีหรือไม่

การเรียนรู้วิชาธรรมะ พุทธะ และเบญจศีลเบญจธรรม เปรียบเหมือนนักเรียนไปเก็บเอาดอกไม้ที่ต่างสี ต่างขนาด มากองรวมกันไว้ ส่วนการเรียงความแก้กระทู้ธรรม เปรียบเหมือนนักเรียนคัดเอาดอกไม้เหล่านั้นมาปักแจกัน จะทำได้สวยงามแค่ไหน ก็ขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละคน ที่จะแต่งอย่างไร

ตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา การเขียนหรือการพูดที่จัดว่าดีนั้น ต้องเกิดประโยชน์แก่ผู้อ่านหรือผู้ฟัง ๔ ประการ คือ ๑. ได้ความรู้ความเข้าใจ ๒. เกิดความเลื่อมใสใคร่ปฏิบัติตาม ๓. กล้าทำความดี ๔. มีความบันเทิงใจ ไม่เบื่อหน่าย

๑. ผู้อ่านหรือผู้ฟังจะได้รับความรู้ ความเข้าใจนั้น ผู้เขียนและผู้พูดจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องนั้นเป็นอย่างดีเสียก่อน สรุปลงสั้น ๆ คือ จำได้ เข้าใจชัด ปฏิบัติถูกต้อง

๒. ผู้อ่านหรือผู้ฟัง จะเกิดความเลื่อมใส ใคร่ปฏิบัติตาม ผู้เขียนหรือผู้พูดจะต้องชี้แจงให้เห็นโทษของการไม่ปฏิบัติอย่างนั้นว่า ไม่ดีอย่างไร

๓. ผู้อ่านหรือผู้ฟังจะกล้าทำความดี ผู้เขียนหรือผู้พูด จะต้องชี้แจงให้เห็นคุณค่าหรือประโยชน์ของการปฏิบัติอย่างนั้นว่า ดีอย่างไร

๔. ผู้อ่านหรือผู้ฟัง จะมีความบันเทิงใจ ไม่เบื่อหน่าย ก็เพราะได้รับความรู้ความเข้าใจ เห็นโทษของการไม่ปฏิบัติ และเห็นคุณประโยชน์ของการปฏิบัตินั้น ๆ นั้นเอง

ฉะนั้น วิชากระทู้ธรรมจึงเป็นวิชาที่สำคัญ น่าศึกษาวิชาหนึ่ง เพราะเป็นการเอาวิชาที่เรียนแล้วมา ประติดประต่อให้ได้ใจความสอดคล้องกับกระทู้ธรรมตามที่สนามหลวงออกมา เป็นการแสดงให้เห็นถึงความรู้ ความเข้าใจ ความคิดและความรู้สึกที่แท้จริงของผู้เขียน และเป็นเหตุให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ความคิด และความรู้สึกแก่ผู้อื่นด้วย นักเรียนจึงควรเอาใจใส่ฝึกคิด ฝึกเขียน ฝึกพูดบ่อย ๆ จะได้เป็นคนที่มีความสามารถ โปรตนี้มาถึง พุทธภาษิตบทหนึ่งอยู่เสมอว่า ทนโต เสฏฐมฺนุสเสสุ ผู้ฝึกฝนตน (อยู่เสมอ) เป็นผู้ประเสริฐที่สุดในมวลมนุษย

หลักเกณฑ์การแต่งกระทู้

ผู้จะแต่งกระทู้ จำเป็นจะต้องทราบหลักเกณฑ์ในการแต่งกระทู้ก่อน หลักเกณฑ์ในการแต่งกระทู้นั้น ผู้ศึกษาพึงทราบตามที่สนามหลวงแผนกธรรมได้วางเป็นหลักเอาไว้ดังข้อความว่า

แต่งอธิบายให้สมเหตุสมผล อ่างสุภาษิตอื่นมาประกอบด้วย ๑ ข้อ และบอกชื่อคัมภีร์ที่มาแห่งสุภาษิตนั้นด้วย สุภาษิตที่อ้างมานั้น ต้องเรียงเชื่อมความให้สนิทติดต่อกัน สมกับกระทู้ตั้ง

ชั้นนี้ (ธรรมศึกษาชั้นตรี) กำหนดให้เขียนลงในใบตอบ ตั้งแต่ ๒ หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไป

วิธีการแต่งกระทู้

เมื่อทราบหลักเกณฑ์การแต่งกระทู้โดยย่อแล้ว ต่อไปควรทราบวิธีการแต่ง วิธีการแต่งกระทู้มีองค์ประกอบใหญ่ ๆ ๓ อย่าง คือ

๑. คำเริ่มต้น ได้แก่คำว่า บัดนี้ จักอธิบายขยายความธรรมภาสิต ที่ได้ยกขึ้นนิกเขบพท เพื่อเป็นแนวทางแห่งการศึกษา และปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่เวลา หรืออื่นใดตามที่เหมาะสม

๒. คำขยายความ คืออธิบายเนื้อความแห่งธรรมภาสิต ซึ่งเป็นกระทู้ปัญหา พร้อมทั้งอ้างสุภาษิตอื่นมาประกอบอย่างน้อย ๑ ข้อ พร้อมทั้งบอกที่มาให้ถูกต้อง

๓. คำลงท้าย คือ สรุปเนื้อความที่ได้อธิบายมาแล้วโดยย่ออีกครั้งหนึ่ง ให้สอดคล้องกับกระทู้ปัญหา จบลงด้วยคำว่า สมกับธรรมภาสิตว่า.....หรือ พระพุทธองค์จึงตรัสว่า..... ตามความเหมาะสม (ช่องว่างที่เว้นไว้หมายถึง กระทู้ปัญหาพร้อมทั้งคำแปล)

การใช้ภาษาในการพรรณนาแก่กระทู้ธรรม

ในการเขียนเรียงความแก่กระทู้นั้น ผู้เขียนจะต้องพิถีพิถันในด้านการใช้ภาษาให้มาก จะต้องเขียนอย่างประณีต ไม่ใช่เพียงเขียนเพียงให้เต็มๆหน้าเท่านั้น ต้องคำนึงถึงภาษาที่ใช้ด้วย กล่าวคือภาษาที่ใช้ ต้องเป็นภาษาเขียน ไม่ใช่ภาษาพูด เช่นไม่ควรใช้คำว่า “ชั้น” “เค้า” “เป็นไง” “ยังเงี้ยะ” “ปวดหมอง” “ตั้งค์” ในที่นี้ควรเขียนว่า “ฉัน” “เขา” “เป็นอย่างไร” “อย่างนี้” ฯลฯ หรือไม่ใช่คำแสลง คือคำที่ใช้ผิดแปลกไปจากปกติ เช่น “อ้อซ่า” “นึ่งไปเลย” “ซาใจ” “ส.บ.ม.ย.ท.” ฯลฯ และไม่ควรเขียนแบบใช้ภาษาไทยปน

ภาษาต่างประเทศ เช่น “ประเดี่ยวจะเซอร์โพรซ์” “โอเค นะจ๊ะ” “อเมซิงจริงๆ” “มีการคอร์ปชั่น” ฯลฯ ซึ่งบางทีผู้เขียนอาจเห็นว่า การเขียนเช่นนี้ แสดงว่าตนเป็นผู้มีความรู้สูง แต่นั่นหาชื่อว่าเป็นการเขียนเรียงความที่ดีไม่ รวมไปถึงไม่ใช่ คำพื้นเมืองหรือภาษาท้องถิ่น เช่น “บ่อไป” “เว้า” “แซบ” ฯลฯ และไม่ใช่ภาษาหนังสือพิมพ์ เช่น “เปิดอก” “เปิดศึกขัย” “พลิกโฉม” “แฉสิ้น” ตำรวจปืนโหดฆ่าสามชีวิตที่ท่าบ่อ” ฯลฯ เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามในชั้นนี้ ท่านไม่ได้เคร่งครัดการใช้ภาษานัก เพียงแต่กำหนดให้ใช้ภาษาตามสมัยนิยมได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม ก็ถือว่าใช้ได้แล้ว

การเรียบเรียงเรื่องราว ก็ควรเป็นไปตามลำดับก่อนหลังไม่วกวนไปมาจนน่าเวียนหัว เพราะฉะนั้น ในเวลาจะเขียนเรียงความแก่กระทู้ธรรมข้อใดก็ตาม ผู้หัดเขียนใหม่ ๆ จึงควรวางโครงเรื่องที่จะเขียนให้เสียก่อน แล้วเขียนให้เป็นไปตามลำดับขั้นตอนของเรื่องที่วางไว้ เรียงความแก่กระทู้ธรรม ที่ได้คะแนนน้อย ส่วนมาก จะมีข้อบกพร่องต่างๆ หลายประการ เช่นอธิบายเนื้อความของกระทู้ตั้ง ผิดจากความมุ่งหมาย ของกระทู้ธรรม นั้นบ้าง อธิบายความสับสนวกไปวนมาเสียบ้าง ไม่มีสรุปความบ้าง ใช้ภาษาไม่ถูกต้อง และใช้ถ้อยคำ ไม่เหมาะสมบ้าง นอกจากนั้นแล้ว ยังมีข้อบกพร่องซึ่งประกอบด้วยลักษณะต่าง ๆ อีก คือ

๑. ไม่อ้างกระทู้ธรรมมาเชื่อมข้อความที่ต่างกัน

๒. อธิบายความไม่สมเหตุสมผลกับกระทำที่ต้งไว้
๓. เขียนข้อความโดยไม่มีกรเว้นระยะวรรคตอน หรือเว้นระยะวรรคตอนไม่ถูกต้อง
๔. เขียนข้อความโดยไม่มีกรย่อหน้า หรือย่อหน้าเอาตามความพอใจ โดยยังไม่ทันสิ้นกระแสความ
๕. นำกรทำกรรมมาเชื่อม โดยไม่อ้างถึงข้อความของกรทำกรรมนั้นก่อน
๖. ไม่บอกชื่อคัมภีร์ที่มาของกรทำกรรมที่นำมารับ หรือบอกชื่อคัมภีร์ผิดพลาด
๗. เขียนคำบาลีและคำแปลภาษาไทยไม่ถูกต้อง หรือขาดตกบกพร่อง
๘. เขียนตัวสะกด การันต์ ผิดพลาดมาก
๙. เขียนหนังสือสกปรก โดยมีการขีดฆ่า ขูดลบ ปรากฏอยู่ทั่วไป
๑๐. แต่งไม่ได้ตามกำหนด (๒ หน้ากระดาษ เว้นบรรทัด ขึ้นไป)

หลักการอ่านภาษาบาลีเบื้องต้น

๑. พยัญชนะตัวโดดๆ ที่ไม่มีสระใดๆ ปรากฏอยู่เลย ให้ออกเสียง “อะ” แต่ถ้าพยัญชนะตัวใดมีสระปรากฏอยู่ ให้ออกเสียงตามสระนั้นๆ เช่น
สามเณรอ่านว่า สา-มะ-เน-ระ
ภควโต อ่านว่า ภา-คะ-วะ-โต
อรหิ์ อ่านว่า อะ-ระ-หัง
๒. เครื่องหมายพิณฑุ(.) จุดปรากฏอยู่ใต้พยัญชนะตัวใด มีวิธีอ่านดังนี้
 - ๒.๑ ถ้าเครื่องหมายพิณฑุอยู่ใต้พยัญชนะตัวใด ให้เครื่องหมายพิณฑุ หมายถึง ไม้หันอากาศ (ในกรณีที่พยัญชนะข้างหน้าตัวนั้นไม่มีสระใดๆ) เช่น
สงฆสฺส อ่านว่า สัง-คฺส-สะ
อตฺตา หิ อตฺตโน อ่านว่า อตฺ-ตา-หิ-อฺต-ตะ-โน
 - ๒.๒ ถ้าพยัญชนะตัวหน้าของพยัญชนะตัวที่มีเครื่องหมายพิณฑุ มีสระปรากฏอยู่ ให้เครื่องหมายพิณฑุ เป็นตัวสะกด (คืออ่านอย่างภาษาไทย) เช่น
ภิกขุสงฺโฆ อ่านว่า พิก-ขุ-สัง-โค
เหสุณฺติ อ่านว่า เห-สุน-ติ
ปริสุทฺโธ อ่านว่า ปะ-ริ-สุต-โท
 - ๒.๓ ถ้าเครื่องหมายพิณฑุอยู่ใต้พยัญชนะตัวแรกของคำ ให้อ่านออกเสียงพยัญชนะตัวนั้นกึ่งเสียง คือให้ออกเสียงพยัญชนะตัวนั้นเร็วๆ เช่น
ตฺวา อ่านว่า ตะวา
เทฺวมฺม อ่านว่า ทะเว-เม
สฺวากฺขาโต อ่านว่า สะวาก-ขา-โต
(บทไหว้พระตอนเช้า-เย็น นักเรียนมักกล่าวเพี้ยนกันว่า “ซา-หฺวาก-ขา-โต..”)
๓. เครื่องหมายนิคคหิต(°) อยู่เหนือพยัญชนะตัวใด มีวิธีอ่านดังนี้
 - ๓.๑ ถ้าเครื่องหมายนิคคหิตอยู่เหนือพยัญชนะตัวใด ให้เครื่องหมายนิคคหิตอ่านออกเสียง “อัง” (ในกรณีที่พยัญชนะตัวนั้นไม่มีสระตัวใดๆปรากฏอยู่ก่อนแล้ว) เช่น
สงฺฆิ์ นมามิ์ อ่านว่า สัง-คัง-นะ-มา-มิ
อรหิ์ สมมา อ่านว่า อะ-ระ-หัง-สัม-มา

๓.๒ ถ้าพยัญชนะตัวนั้นมีสระปรากฏควบคู่พร้อมกับเครื่องหมายนิคคหิต ให้เครื่องหมายนิคคหิต หมายถึง ง. งู สะกดให้อ่านออกเสียงตามสระนั้นๆ เช่น
นปฺสกลิงค์ อ่านว่า นะ-ปฺง-สะ-กะ-ลิง-คัง
สตี ก็ อ่านว่า สะ-ติง-กิง
วิสุ รกฺขณตถาย อ่านว่า วิ-สุง-รัก-คะ-นัต-ถา-ยะ

ตัวอย่างกระทู้ธรรม ธรรมศึกษาชั้นตรี

กระทู้ธรรม ธรรมศึกษาชั้นตรี

สอบในสนามหลวง

วันที่พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๖

พาลา หเว นปฺสฺสนฺติ ทานํ

คนพาลเท่านั้น ย่อมไม่สรรเสริญทาน

บัดนี้ จักได้อธิบายความแห่งกระทู้ธรรม ตามกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เพื่อเป็นแนวทางแห่งการศึกษา และปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรม สำหรับผู้สนใจใคร่ธรรมทุกท่าน

ทาน หมายถึงการบริจาคสิ่งของของตน คือ อาหาร น้ำดื่ม เสื้อผ้า ผ้าห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และของใช้ที่จำเป็นแก่ชีวิต ให้แก่ผู้อื่น ด้วยวัตถุประสงค์ ๒ ประการคือ

๑. เพื่อช่วยเหลือ เพื่ออุหนุนบุคคลผู้ไม่มีหรือผู้ขาดแคลนสิ่งเหล่านั้น

เช่น ผู้ประสบภัยน้ำท่วม ไฟไหม้ เด็กกำพร้า คนชรา เป็นต้น

๒. เพื่อบูชาคุณความดีของผู้ทรงศีล ทรงธรรม ตัวอย่างเช่นพระสงฆ์

อีกอย่างหนึ่ง ทาน หมายถึง การงดเว้นจากการทำบาป ๕ อย่าง

ดังพระพุทธพจน์ว่า อริยสาวกในศาสนานี้เป็นผู้ละปาณาติบาต เว้นขาดจากปาณาติบาต เป็นผู้ละ อทินนาทาน เว้นขาดจากอทินนาทาน เป็นผู้ละกาเมสุมิฉฉาจาร เว้นขาดจากกาเมสุมิฉฉาจาร เป็นผู้ ละมฺสฺสวาท เว้นขาดจากมฺสฺสวาท เป็นผู้ละการดื่มสุราและอันเป็นเหตุแห่งความประมาท ชื่อว่า เขาได้ให้ความไม่มีภัย ความไม่มีเวร ความไม่เบียดเบียนแก่สัตว์ทั้งหลายหาประมาณมิได้ เมื่อเขาให้ความไม่มีภัย ความไม่มีเวร และความไม่เบียดเบียนแก่สัตว์ทั้งหลายหาประมาณมิได้ ตัวเขาเองก็เป็นผู้มีส่วนได้รับความไม่มีภัย ความไม่มีเวร และความไม่เบียดเบียนจากผู้อื่นหาประมาณมิได้เช่นเดียวกัน

ทั้ง ๕ นี้ จัดเป็นทานอันยิ่งใหญ่ เป็นทานที่เลิศกว่าทานทั้งหลาย เป็นวงศ์ของอริยชน เป็นของ เก่า อันสมณพราหมณ์ผู้เป็นวิญญูชนไม่คัดค้าน ไม่ลบหลู่

ทานทั้ง ๒ ประการ คือ การให้วัตถุสิ่งของมีอาหาร เป็นต้น และการให้อภัยมีการไม่ฆ่า เป็นต้นดังกล่าวมา ช่วยรักษาชีวิตมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายให้รอดพ้นจากความตายได้ อุทาหรณ์ที่เห็น ง่ายที่สุดคือ เมื่อมนุษย์เกิดมา มารดาบิดาให้น้ำนมดื่ม ให้ข้าวป้อน ดูแลรักษา และไม่มีคนมาฆ่า เด็ก ทารกนั้นจึงรอดตายและเจริญเติบโตได้ ตรงกันข้าม ถ้ามารดา บิดา หรือผู้อื่นใดไม่ให้น้ำนม ข้าว ป้อน ดูแลรักษา หรือมีคนมาฆ่า เด็กทารกนั้นคงไม่รอดตายมาได้ เพราะในเวลานั้น เขายังไม่สามารถจะหา อะไรมารับประทานได้เอง และไม่สามารถจะต่อสู้กับใครได้ อย่างว่าแต่ต่อสู้กับมนุษย์ตัวโต ๆ เลย สู้กับมดและยุงก็ไม่ไหวแล้ว

เพราะฉะนั้น ทาน จะในความหมายว่า ให้อะไรแก่ผู้อื่นหรือให้อภัย คือ ความไม่มีภัย ไม่มีเวร ไม่มีเบียดเบียนแก่ผู้อื่นก็ตาม ล้วนมีความสำคัญต่อชีวิตทุกชีวิตเป็นอย่างยิ่ง เพราะช่วยให้มนุษย์ และสัตว์รอดพ้นจากความตายมาได้ ดังกล่าวแล้ว

ฉะนั้นพระโพธิสัตว์จึงได้กล่าวไว้ในสัจตกนิบาตชาดกในขุททกนิกายว่า ทททย ปุริโส ทานํ แปลว่า คนควรให้ทาน

แต่ทานทั้ง ๒ ประการนี้ ไม่ใช่จะให้อะไรได้ง่าย ๆ ทุกคนโดยเฉพาะคนพาล คือ คนที่ชอบทำชั่ว ชอบพูดชั่ว ชอบคิดชั่ว ชอบทำชั่ว คือชอบประพฤติกายทุจริต คือ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม ชอบพูดชั่ว คือ ชอบพูดเท็จ ชอบพูดส่อเสียด ชอบพูดคำหยาบ ชอบพูดคำเพ้อเจ้อ ชอบคิดชั่ว คือ ชอบโลภอยากได้ของผู้อื่น ชอบคิดร้ายต่อผู้อื่น ชอบเห็นผิดเป็นชอบ อย่างที่เรียกว่า เห็นกงจักรเป็นดอกบัว พฤติกรรมทั้งหมดนี้ ล้วนเป็นปฏิปักษ์ คือ ตรงกันข้ามกับคุณธรรมที่เรียกว่า ทานทั้ง ๒ ประการนั้นทั้งสิ้น

การเห็นคุณค่าของทาน แล้วบริจาคสิ่งของเพื่อช่วยเหลือผู้ขาดแคลนหรือเพื่อบูชาความดีของผู้ทรงคุณความดีด้วยตนเองและชักชวนบุคคลอื่นให้ปฏิบัติเช่นนั้นก็ดี การให้ความไม่มีภัยแก่ชีวิต ทรัพย์สิน และเกียรติยศชื่อเสียงของผู้อื่นก็ดี ชื่อว่า สรรเสริญทาน พฤติกรรมที่ดีเช่นนี้ จะทำได้ก็แต่คนดีมีศีล มีกัลยาณธรรมเท่านั้น ส่วนคนชั่ว คือ คนพาลนั้น ยากที่จะทำได้ สมกับพระพุทธพจน์ ในธรรมบท ขุททกนิกาย ว่า

สาธุ ปาเปน ทุกกริ

คนชั่ว ทำความดียาก

คนพาลนั้นนอกจากจะไม่ให้ทานและไม่เห็นคุณค่าของทานแล้ว ยังทำอันตรายต่อทาน เช่นลักขโมย ทรัพย์สินของผู้บริจาคทาน ทุจริตคดโกงเอาเงินหรือสิ่งของที่ผู้ใจบุญบริจาคช่วยเหลือผู้ประสบภัยมาเป็นของตนเองเสียอีกด้วย ดังได้ฟัง ได้เห็น เป็นชวามากมาย

จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า การที่คนพาลไม่ให้ทานไม่เห็นคุณค่าของทานทั้ง ๒ อย่าง คือ วัตถุทาน และอภัยทาน ขัดขวางผู้บริจาคทาน และทำอันตรายต่อทานด้วยการทุจริตคดโกง ดังกล่าวมา เป็นการกระทำที่แสดงออกถึงการไม่สรรเสริญทานตามธรรมภาษิตว่า

พาลา หเว นปัสสันติ ทานํ

คนพาลเท่านั้น ย่อมไม่สรรเสริญทาน

ดังพรรณนามาฉะนี้แล ฯ

กระทุ้ธรรม ธรรมศึกษาตรี
สอบในสนามหลวง
วันที่.....พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๖
สีล โลก อนุตตร
สีล เป็นเยี่ยมในโลก

บัดนี้ จักอธิบายความแห่งธรรมภาสิตว่าสีลเป็นเยี่ยมในโลก ตามความรู้ที่ได้ศึกษามา เพื่อเป็นแนวทางแห่งการศึกษาและปฏิบัติธรรมสืบต่อไป

สีล ท่านผู้รู้อธิบายความหมายไว้หลายนัย ดังนี้

๑. สีลนะ แปลว่า ความปกติ หมายความว่า ควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ให้อยู่ในสภาพที่เรียบร้อยดีงาม พ้นจากการเบียดเบียนกัน และกัน และหมายความที่สามารถรองรับความดีชั้นสูงทุกอย่าง เหมือนแผ่นดินรองรับของหนักมีมหาสมุทรและภูเขา เป็นต้นเอาไว้ได้ โดยไม่มีความผิดปกติดังไร
๒. สีระ แปลว่า สีระ หมายความว่า เป็นยอดของความดี เหมือนสีระเป็นอวัยวะที่อยู่สูงที่สุดของร่างกาย
๓. สีสะ แปลว่า ยิ่งใหญ่ คือมีความสำคัญ หมายความว่า ถ้าขาดสีลเสียแล้วคุณธรรมหรือความเจริญอย่างอื่นก็เกิดไม่ได้
๔. สีตละ แปลว่า มีความเย็น หมายความว่า สีลสร้างความเย็นให้แก่จิตใจผู้รักษา และสร้างความร่มเย็นให้แก่สังคม
๕. สีวะ แปลว่า ปลอดภัย หมายความว่า สีล สร้างความไม่มีภัย ความไม่มีเวร และความไม่เบียดเบียนให้แก่สังคมมนุษย์

สีลนั้นเมื่อใครรักษาได้จะทำลายวิติกมกิเลส คือ กิเลสที่ล่วงละเมิดมาทางกาย และวาจา ทางกาย เช่นการฆ่าสัตว์ ทางวาจา เช่น การพูดเท็จ พร้อมกันนั้นก็ทำให้กาย วาจา และใจของผู้นั้นมีความสะอาดพ้นจากการกระทำการพูดและความคิดที่ทำให้ตนเองและผู้อื่นได้รับความทุกข์ความเดือดร้อน เพราะสีลมีความดีอย่างนี้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงแนะนำชาวโลกให้รักษาสีล ตามพระพุทธรูปในขุททกนิกาย อิติอุตตะกะ ว่า

สีล รุกเขย เมธาวิ
ผู้มีปัญญาพึงรักษาสีล

อนึ่ง สีลจะเกิดขึ้นได้เพราะอาศัยธรรม ๒ ประการ คือ หิริความละอายแก่ใจในการทำบาปทุจริต และโอตตปปะ ความสะดุ้งกลัวต่อผลร้ายอันจะเกิดจากการทำบาปทุจริตนั้น

สีลนั้น ย่อมขาดเพราะเหตุ ๕ ประการ คือ ๑. ลาภ ๒. ยศ ๓. ญาติ ๔. อวัยวะ ๕. ชีวิต หมายความว่า คนที่ทำผิดสีลก็เพราะปรารถนา ๕ อย่างนี้ อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น อยากได้ เงินจึงลักขโมย คดโกง หรือฆ่าเจ้าของทรัพย์ เป็นต้น

บุคคลย่อมรักษาสีลไว้ได้เพราะยึดมั่นสัมปยุตตญาณว่า บุคคลพึงสละทรัพย์ เพื่อรักษาอวัยวะ พึงสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต พึงสละทั้งทรัพย์ อวัยวะและชีวิตเพื่อรักษาธรรม

ผู้รักษาสีลได้บริสุทธิ์ไม่ให้ขาด ไม่ให้ต่างพร้อย องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า จะได้รับอานิสงส์ คือ ผลดีแก่ตน ๕ ประการ คือ ทำให้เกิดทรัพย์ เกียรติศัพท์ขจรไกล เข้าที่ไหนอาจหาญ สติมั่นไม่ลืมหลง มุ่งตรงทางสวรรค์

จากการพรรณนามาโดยย่อนี้ ทำให้เห็นคุณสมบัติของสีลหลายประการด้วยกัน เช่น

ศีล ควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ให้เรียบร้อยพ้นจากการเบียดเบียนกัน
ศีล เป็นเครื่องรองรับความสุขความเจริญต่าง ๆ
ศีล สร้างความร่มเย็นให้แก่ชาวโลก
ศีล ให้ความไม่มีภัย ไม่มีเวร และความไม่เบียดเบียนกัน
ศีล ทำให้คนมีความประพฤติทางกาย วาจา ใจ สะอาด
ฉะนั้น นักปราชญ์ทั้งหลายมีองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นต้น จึงกล่าวว่า

สํ โลก อนุตฺตรํ
ศีลเป็นเยี่ยมในโลก

ดังได้บรรยายมาด้วยประการฉะนี้ ฯ

กระทูธรรม ธรรมศึกษาตรี
สอบในสนามหลวง
วันที่ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๖
สติ โลกสฺมิ ชาคโร
สติเป็นธรรมเครื่อง ตื่นอยู่ในโลก

บัดนี้ จักได้อธิบายความแห่งธรรมภาสิต ชื่อว่า สติเป็นธรรมเครื่องตื่นอยู่ในโลก เพื่อเป็นแนวทางแห่งการศึกษาของผู้สนใจใฝ่ธรรมตามสมควรแก่เวลา

สติ แปลว่า ความระลึกได้ หมายถึงสภาพจิตใจที่รู้จักคิดว่าจะไรดี อะไรชั่ว แล้วกีดกันเอาความชั่วออกไปรับเอาแต่สิ่งที่ดีมาสู่ตน

สติ เป็นศัพท์ที่ใช้ในความหมายที่ดี ถ้าจะใช้ในทางที่ไม่ดีให้เติมคำว่า มิฉฉาที่แปลว่าผิดไว้ข้างหน้า เป็นมิฉฉาสติ แปลว่า ความระลึกผิด หมายถึงสภาพจิตใจที่รับเอาความไม่ดีมาสู่ตน คือชอบคิดแต่สิ่งที่ไม่ดี

สตินั้นมีลักษณะให้รู้ได้ ๒ อย่างคือ ๑ การเตือนใจ หรือ ๒. การรับเอาแต่สิ่งที่ดี

๑. การเตือนใจ หมายความว่า สตินั้นจะเตือนใจว่าสิ่งนั้นดี สิ่งนั้นไม่ดี สิ่งนั้นมีประโยชน์ สิ่งนั้นไม่มีประโยชน์ สิ่งนั้นควรทำ สิ่งนั้นไม่ควรทำ เป็นต้น เปรียบเหมือนขุนคลังแก้วคอยทูลเตือนพระเจ้าจักรพรรดิให้ทรงทราบอยู่ตลอดเวลาว่า ในท้องพระคลังมีเงินเท่านั้น มีทองคำเท่านั้น มีพลช้าง พลม้า พลรถ พลรบเท่านั้น เพื่อจะได้ไม่ทรงประมาท แล้วรับสั่งให้จัดหามาให้พร้อมอยู่เสมอ

๒. การรับเอาแต่สิ่งที่ดีนั้น หมายความว่า สตินั้นจะรับเอาแต่สิ่งที่ดีเท่านั้นให้เข้ามาสู่ชีวิตจิตใจ พร้อมกันนั้นจะคอยป้องกันขับไล่สิ่งที่ไม่ดีทั้งหลายไม่ให้เข้ามาเปรียบเหมือนทหารยามผู้ลาดของพระราชฯ ห้ามคนร้ายที่เป็นปฏิปักษ์ต่อพระราชฯไม่ให้เข้าไปสู่ประตูพระราชวัง จะอนุญาตเฉพาะคนที่เป็นคุณเป็นประโยชน์เท่านั้นให้เข้าไป

เพราะสติคอยช่วยเตือนใจให้รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรมีประโยชน์อะไรไม่มีประโยชน์ แล้วให้รับเอาแต่สิ่งที่ดีที่มีประโยชน์เข้ามาสู่ชีวิตจิตใจ และป้องกันสิ่งที่ไม่ดีไม่มีประโยชน์ให้พ้นไป จึงเป็นธรรมมีอุปการะมาก ควรปรารถนาในกิจทุกอย่างในที่ทุกสถาน และในกาลทุกเมื่อ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงทรงสอนว่า สติ สัพพตถ ปตฺถิยา สติจำปรารถนาในที่ทั้งปวง

สตินั้น บางครั้งเกิดขึ้นเองก็ได้ เช่นนักเรียนบางคนคิดไปโรงเรียน เรียนหนังสือ และทำการบ้านได้เอง ไม่ต้องเป็นภาระให้ใครมาเตือนมาบอก บางครั้งต้องได้รับคำเตือนจึงเกิด เช่น นักเรียนบางคนต้องให้บิดามารดาเตือนจึงเกิดสติที่จะไปโรงเรียน เรียนหนังสือ และทำการบ้าน

ดังนั้นนักปราชญ์จึงได้สอนวิธีสร้างสติไว้หลายวิธีด้วยกัน แสดงพอเป็นตัวอย่างดังนี้
ความรู้ หมายความว่า ความรู้วิชาการต่าง ๆ ช่วยให้เกิดสติระวังตัวได้ เช่นผู้มีความรู้เรื่องไฟฟ้า ย่อมระวังตัวให้พ้นอันตรายจากไฟฟ้าได้

คำเตือน เช่น โวาทต่าง ๆ สุภาษิตต่าง ๆ ที่มีความหมายเตือนใจในเรื่องนั้น ๆ
ทำเครื่องหมาย เช่น ถนนเป็นหลุมเป็นบ่อ ทางโค้งอันตราย หรือมีคนและสัตว์มักข้ามถนนตรงนั้น ก็จะทำเครื่องหมายบอกเอาไว้

บันทึกเหตุการณ์ เช่น เกิดเหตุการณ์ที่สำคัญ หรือแม้เกี่ยวกับการศึกษาเล่าเรียนให้จดบันทึกเอาไว้
คิดถึงสิ่งที่เหมือนกัน เช่น จะจำชื่อคน หรือเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ให้คิดถึงว่าคนนั้นมีชื่อเหมือนใครที่เราเคยรู้จัก หรือเนื้อหาวิชานั้น เหมือนหรือคล้ายวิชาอะไรที่เราเคยจำได้เคยเข้าใจ เป็นต้น

สตินั้น ช่วยให้เกิดความตื่นตัวที่จะทำความดี หลีกหนีความชั่วและภัยอันตรายทั้งทางโลกและทางธรรม ทางโลกนั้นพึงเห็นตัวอย่าง เช่น นักเรียนบางคนคิดว่าคนจะได้ดีมีความสุขในภายหน้า เพราะอาศัยวิชาความรู้ จึงขยันไปโรงเรียน ขยันเรียนหนังสือ ขยันทำการบ้าน ขยันช่วยพ่อแม่ทำงานไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด ไม่เที่ยวแต่เสเพล ส่วนคนหนุ่มสาว คิดถึงความจริงของชีวิตว่า คนเราสุดท้ายต้องแก่และต้องเจ็บ จึงขยันทำงาน หนักเอาเบาสู้ ไม่อยู่เฉย ได้ทรัพย์สินเงินทองมาก็รู้จักประหยัดและออมเอาไว้ใช้เมื่อเวลาแก่เฒ่า และยามเจ็บไข้ อย่างนี้ชื่อว่า มีสติในทางโลก

ส่วนทางธรรมนั้น พึงเห็นตัวอย่างเช่น เจ้าชายสิทธัตถะ ทรงเห็นคนแก่คนเจ็บ และคนตายแล้ว
เกิดความคิดว่า พระองค์เองก็ต้องแก่ ต้องเจ็บ และ ต้องตายเหมือนกัน จึงทรงเลิกหมกมุ่นเรื่องกามคุณ แล้วเสด็จออกผนวชจนได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นี้ชื่อว่า มีสติในทางธรรม

สติช่วยให้คนตื่นจากความลุ่มหลงมัวเมา ความประมาท ที่ยังเป็นเด็กก็ช่วยเตือนให้เอาใจใส่ศึกษาเล่าเรียน เป็นหนุ่มสาวก็ช่วยเตือนให้ขยันทำงาน คนทั่วไปก็ช่วยเตือนให้ ทำความดี หนีความชั่ว องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงสอนว่า

สติ โลกสุมิ ชาคโร
สติเป็นธรรมเครื่องตื่นอยู่ในโลก

ดังได้บรรยายมาด้วยประการฉะนี้ ๆ

กระทู้ธรรม ธรรมศึกษาชั้นตรี
สอบในสนามหลวง
วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....
ปาปานิ อกรณ์ สุขี
การไม่ทำบาป นำสุขมาให้
ขุ.ธ.๒๕ / ๕๙.

บัดนี้ จักอธิบายความแห่งพุทธานุญาต ว่า การไม่ทำบาปนำสุขมาให้ ตามระเบียบปฏิบัติของ
สนามหลวงแผนกธรรม และความรู้ที่ได้ศึกษามา

พระพุทธานุญาตนี้ ผู้ศึกษาควรทราบอรรถวิภาค คือ การจำแนกเนื้อความเป็น ๔
ประการ คือ ๑. บาบ ๒. สิ่งที่ดีว่าเป็นบาป ๓. การทำบาป ๔. การไม่ทำบาป นำ
ความสุขมาให้

คำว่า บาบ หมายถึงความไม่ดีทุกอย่าง เช่น อุกุศล โทษ ความผิด ทุจริต เเว ธรรมดำ ทุกข์
ยาก ลำบาก เหน็ดเหนื่อย เจ็บปวดความชั่ว เป็นต้น ดังนั้นจึงมักพูดศัพท์เดิมว่า บาบ หรือถ้าจะ
แปลก็มักจะแปลว่า ความชั่ว อันหมายถึงความไม่ดีนั่นเอง ส่วนท่านผู้รู้คัมภีร์ ศัพทศาสตร์ให้ความหมาย
ของคำว่าบาปไว้หลายนัย เช่น สิ่งที่ดีทั้งหลายพึงป้องกันตัวเอาไว้ให้ห่างไกล หรือสิ่งที่เป็นเหตุให้คนถึง
อบาย คือกลายสภาพเป็นดิรัจฉาน เปรต สัตว์นรก และ อสุรกาย เป็นต้น

สิ่งที่จัดว่าเป็นบาปนั้น พระพุทธศาสนาจัดสิ่งที่เป็นบาป ไว้ตามโทษหนักเบาดังนี้ บาบที่มีโทษหนัก
ที่สุด คือ นียตมิฉนาทิกุญฺญ แปลว่า ความเห็นที่แน่นอนดิ่งลงไป แก้ไขไม่ได้ ๓ อย่าง คือ อภิรียทิกุญฺญ
เห็นว่า ทำบาปหรือทำบุญ ก็เป็นเพียงแต่กิริยาที่ทำเท่านั้น ไม่ได้เป็นบาปหรือเป็นบุญ ดังที่ศาสนาทั้งหลาย
สอนเลย อเหตุกิกุญฺญ เห็นว่าความสุขหรือความทุกข์ของมนุษย์ล้วนเกิดขึ้นเอง ไม่ได้เกิดมาจากเหตุใด
ๆ ทั้งสิ้น นัตติกิกุญฺญ เห็นว่าไม่มีอะไร คือ บาบก็สูญ บุญก็สูญ คนตายแล้วก็สูญ

บาปที่มีโทษหนักรองจากนั้นได้แก่ อนันตริยกรรม ๕ อย่าง คือ มาตุฆาต ฆ่ามารดา ๑ ปิตุฆาต
ฆ่าบิดา ๑ อรหันตฆาต ฆ่าพระอรหันต์ ๑ โลหิตุปบาท ทำร้ายพระศาสดาจนถึงพระโลหิตหือขึ้น ๑ สังฆ
เภท ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน ๑ ทั้ง ๕ ประเภทนี้ ใครทำหลังจากตายไปต้องตกนรกทันที

บาปที่มีโทษถึงนำไปสู่อบายก็ได้ ที่ทำให้ได้รับความทุกข์ความเดือดร้อน เช่น ทำให้อายุสั้น มีโรค
มาก ยากจนเข็ญใจ เป็นต้น ก็ได้ มี ๑๐ อย่าง เป็นการกระทำทางกาย ๓ อย่าง คือ ฆ่าสัตว์ ๑ ถัก
ทรัพย์ ๑ ประพฤติผิดในกาม ๑ เป็นการพูดทางวาจา ๔ อย่าง คือ พูดเท็จ ๑ พูดส่อเสียดทำให้คน
แตกสามัคคีกัน ๑ พูดคำหยาบ ๑ พูดเพ้อเจ้อ ทำให้ผู้อื่นเชื่อถือเองไร้สาระ ๑ เป็นความคิดชั่วทางใจ ๓
อย่าง คือ โลภอยากได้ของคนอื่นอย่างผิดศีลธรรม ๑ คิดร้ายทำลายผู้อื่น ๑ มีความเห็นผิดไม่เชื่อเรื่องบาป
บุญคุณโทษ ๑

การทำบาป หมายถึง การทำ การพูด และการคิด สิ่งที่ดีว่าเป็นบาปเหล่านี้เอง คือ ถือมัน
มิฉนาทิกุญฺญทั้ง ๓ อย่าง หรืออย่างใดอย่างหนึ่ง กระทำอนันตริยกรรมมีการฆ่ามารดาบิดาเป็นต้น หรือทำ
กายทุจริต ๓ พูดวจีทุจริต ๔ และมีใจประกอบด้วยมโนทุจริต ๓ ดังกล่าวแล้ว

การทำบาปต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ล้วนแต่ก่อให้เกิดความทุกข์ ความเดือดร้อนทั้งแก่ผู้ทำและบุคคล
อื่นผู้เกี่ยวข้องทั้งสิ้น แต่ก็ยังมีคนอื่นอีกเป็นจำนวนมากที่ชอบทำ ที่เป็นเช่นนี้ ก็เพราะคนส่วนมากยังมีบาปอยู่ใน
ใจ คนที่มีเชื่อบาปอยู่ในใจย่อมทำ ความชั่วได้ง่าย สมดังที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในขุททก
นิกาย อุทานว่า

**ปาป ปาปน สุกริ
ความชั่ว อันคนชั่ว ทำง่าย**

บาปที่ทำนั้น อย่างหนักทำให้ตกโลกันตริกนรก รองลงมาทำให้ตกนรกอเวจี รองลงมาจากนั้น ทำให้กลายเป็นดิรัจฉาน เป็นเปรต เป็นอสุรกาย หรือเบากว่านั้นถ้าเกิดมาเป็นมนุษย์ ก็จะทำให้มีอายุสั้น มีโรคเบียดเบียน ทำกินไม่ขึ้นมีอุปสรรค ประสบภัยอันตรายต่าง ๆ เป็นต้น

ส่วนการไม่ทำบาป คือ เป็นคนที่มีสัมมาทิฐิ มีความคิดเห็นที่ส่งเสริมศีลธรรม งดเว้นเด็ดขาดจากอนันตริยกรรม และเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินอกใจ การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ การพูดเพ้อเจ้อ การโลภอยากได้อย่างผิดศีลธรรม ความคิดร้ายทำลายผู้อื่น ย่อมนำความสุขมาให้ทั้งแก่ตนเอง ครอบครัวและสังคม

จากหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ดังได้บรรยายมาแต่โดยย่อนี้ พอสรุปใจความได้ว่าความสุขที่แท้จริงจะเกิดขึ้นได้ อันดับแรกต้องเว้นจากการทำบาป คือ ความชั่วเสียก่อน เหมือนคนจะแต่งตัวให้สวยงาม ต้องอาบน้ำชำระกายให้สะอาดเสียก่อน เพราะถ้าเนื้อตัวสกปรก จะแต่งอย่างไรก็คงไม่งาม ความสุขของมนุษย์ก็เช่นเดียวกัน ถึงแม้จะมีทรัพย์สินเงินทอง ยศศักดิ์มากมายอย่างไร ถ้าไม่มีการงดเว้นจากการทำบาป เช่นฆ่าฟัน ประหัตประหารกัน เป็นต้น ก็ยากที่จะหาความสุขได้อย่างแท้จริง ดังนั้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงทรงสอนว่า

**ปาปานิ อกรนิ สุขิ
การไม่ทำบาปนำความสุขมาให้**

ดังได้บรรยายมาด้วยประการฉะนี้ ฯ

กระทู้อรรถ ธรรมศึกษาชั้นตรี

สอบในสนามหลวง

วันที่.....เดือน...พฤศจิกายนพ.ศ. ๒๕๔.....

บุญญ โจรเหติ ทูหริ

บุญอันโจรนำไปไม่ได้

ส.ส. ๑๕ / ๕๐.

บัดนี้ จักอธิบายความแห่งพุทธภาษิตว่า บุญอันโจรนำไปไม่ได้ พอเป็นแนวทางแห่งการศึกษาพระธรรมของสาธุชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่ความรู้ที่ได้ศึกษามา

บุญ หมายถึง กุศล สุจริต กรรมดี ความดี ธรรม และธรรมฝ่ายขาว หรือกล่าวโดยรวมว่า บุญเป็นชื่อของความดีทุกอย่าง อันตรงกันข้ามกับบาปที่เป็นชื่อของความไม่ดีทุกอย่าง

ท่านผู้รู้คัมภีร์ศัพทศาสตร์ให้ความหมายว่า บุญ แปลว่า เครื่องชำระล้างจิตใจให้สะอาด หรือแปลว่าสภาพที่ก่อให้เกิดความน่ายุติ อธิบายว่า บุญคือการบริจาคทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา เป็นต้น ใครกระทำให้โดยติดต่อไม่ขาดสาย ย่อมทำให้จิตใจของเขาปราศจากความโลภ ความโกรธ ความหลง หรือยิ่งทำไปนาน ๆ จนเป็นบารมีเหมือนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือพระอรหันตสาวกก็จะกำจัดกิเลสได้เด็ดขาด เป็นพระอรหันต์ เป็นผู้มั่งใจบริสุทธิ์อย่างแท้จริง และผู้ที่ไม่มั่งใจคือความโลภ ความโกรธ ความหลงนั้น ย่อมจัดเป็นปุชนียบุคคล คือ บุคคลที่น่าบูชา ทั้งของเทวดาและมนุษย์

เมื่อบุญ คือความดีจึงเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องทำ การทำบุญนั้น ก็เหมือนกับการทำงานทั่วไป คือต้องมีอุปกรณ์ได้แก่เครื่องมือ เหมือนนักเรียนมาเรียนหนังสือ ต้องมีเครื่องมือ เช่น หนังสือ สมุด ปากกา

เป็นต้น อุปกรณ์สำหรับใช้ทำบุญใหญ่ ๆ มี ๔ อย่าง คือ ๑. ทานวัตถุ ของสำหรับใช้บริจาคตาน พระพุทธองค์ทรงกำหนดไว้ ๑๐ อย่าง คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยานพาหนะ ดอกไม้ของหอม ของลูบไล้ ที่นอน ที่พัก ประทีป ๒. กาย คือร่างกายทุกส่วน ๓. วาจา คือ ปาก ๔. ใจ คือความคิด

เมื่อพูดถึงเรื่องทำบุญ พุทธศาสนิกชนไทยโดยมากมักรู้จักเพียงอย่างเดียว คือ การบริจาคตาน จึงเป็นเหตุให้บางคนรู้สึกกลัวบุญ เพราะทำบุญที่ไรจะต้องเสียทรัพย์ทุกครั้ง บางคนรู้สึกว้า ตนเองไม่มีโอกาสจะได้ทำบุญกับเขา เพราะไม่มีทรัพย์เงินทอง แต่ความจริงแล้ว ทรัพย์เงินทองไม่ใช่อุปกรณ์สำหรับทำบุญที่สำคัญเลย อุปกรณ์สำหรับทำบุญที่สำคัญ คือ กาย วาจา ใจ ของแต่ละบุคคลนั่นเอง

กายของนักเรียนที่เว้นจากการฆ่าสัตว์ การทำร้ายกัน การลักขโมย การประพฤตินอกใจ หรือที่ใช้ทำสิ่งอันเป็นประโยชน์ เช่น ขยันไปโรงเรียน ขยันเรียนหนังสือ ขยันทำการบ้าน ขยันช่วยพ่อแม่ทำงาน ไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด ช่วยเหลือสังคม ช่วยรักษาความสะอาดบริเวณโรงเรียน เป็นต้น วาจาหรือปาก ใช้พูดแต่คำสัตย์จริง พูดให้คนเกิดความสามัคคีกลมเกลียวกัน พูดคำสุภาพเรียบร้อย พูดเรื่องที่เป็นประโยชน์ แก่ผู้ฟัง ใจมีความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ไม่คิดโลภอยากได้ของใคร ไม่คิดร้ายทำลายใคร ไม่อิจฉาริษยาใคร เชื่อฟังพ่อแม่ครูอาจารย์ เพียงเท่านั้น กาย วาจา และใจ ของนักเรียนก็สามารถสร้างมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ ให้แก่นักเรียนเอง แก่บิดามารดาและครูอาจารย์ได้แล้ว โดยที่ไม่ต้องใช้ทรัพย์เงินทองเลย และพระพุทธศาสนาจัดว่าเป็นบุญที่ยิ่งใหญ่กว่าการบริจาคตานอีกด้วย

เพราะบุญหมายถึงความดีทุกอย่าง บุญจึงมีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ทุกคน เพราะ ๑. เป็นเหตุให้ได้เกิดในคติภพที่ดี ๒. ช่วยคุ้มครองรักษาชีวิตให้รอดพ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ ๓. ช่วยนำพาวิถีชีวิตไปสู่ความสำเร็จ และเจริญก้าวหน้าในสิ่งที่ตนปรารถนา ๔. เป็นเหตุให้จิตใจเกิดความร่มเย็นเป็นสุข องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงสอนให้พุทธศาสนิกชนได้หมั่นทำบุญเอาไว้เสมอเมื่อมีโอกาส แม้ว่าจะจะเป็นบุญเพียงเล็กน้อยก็ตาม ดังพระพุทธพจน์ว่า “อย่าดูหมิ่นบุญว่ามีประมาณน้อย เมื่อไรจะมาถึงเรา หยตน้ำที่หยดลงทีละหยดยังทำภาชนะมีตุ้มเป็นต้นให้เต็มได้ ฉันทิ คนผู้ฉลาดทำบุญอยู่เสมอ ก็ย่อมเต็มด้วยบุญฉันทินั้น”

อนึ่ง พระพุทธองค์ ตรัสผลดีที่เกิดจากอานุภาพบุญไว้มิใช่น้อยในอัมมวิมังสาสูตร กล่าวโดยสรุปเพื่อจำง่าย ดังนี้

อายุยืนเพราะเว้นการเข่นฆ่า	ไร้โรคเพราะไม่ทำร้ายสัตว์
มีผิวพรรณงามเลิศเจิดจรัส	เพราะกำจัดความโกรธรู้พอใจ
ยศศักดิ์สูงเพราะใจไม่ริษยา	มีโภคเพราะทานคือการให้
สกุลสูงเพราะเจียมสิ่งยืมใจ	ปัญญาไวเพราะคบหาปัญญาชน

บุญเป็นเหตุให้เกิดความสุขความเจริญ และความอยู่รอดปลอดภัยแห่งชีวิต ดังกล่าวมานี้ บุญจึงเป็นสิ่งที่ควรทำ สมดังพุทธภาษิตในติกนิบาต อังคุตตรนิกายว่า

บุญญานิ กิริยาถ สุขาวานิ

ควรทำบุญอันนำสุขมาให้

บุญนั้นเป็นเรื่องเฉพาะตัว ใครทำใครได้ ดังพระพุทธพจน์ว่า ความหมดจด (ความดี) หรือความเศร้าหมอง (ความชั่ว) เป็นเรื่องเฉพาะตน คนอื่นทำคนอื่นให้หมดจดหรือให้เศร้าหมองไม่ได้ ตัวอย่างง่าย ๆ สมมติว่า นักเรียน ๒ คน เป็นเพื่อนรักกัน คนหนึ่งเรียนเก่ง คนหนึ่งเรียนไม่เก่ง คนเรียนเก่งสงสารเพื่อนอย่างไร ก็ไม่สามารถจะแบ่งเอาความเก่งของตนไปให้เพื่อนได้ หรือเพื่อนที่เรียนไม่เก่งจะคิดแย่งชิงโดยการลักขโมย ปล้นจี้เอาความเก่งไปจากเพื่อนก็ไม่ได้เหมือนกัน มีอยู่ทางเดียวเท่านั้น คือถ้าอยากเก่งต้องขยันหมั่นเพียร ฝึกฝนด้วยตนเอง จะไปขอหรือแย่งชิงเอาจากคนอื่นเหมือนกับสิ่งของไม่ได้

เรื่องบุญที่ได้อธิบายมาโดยย่อสรุปได้ดังนี้ คำว่าบุญ เป็นชื่อของความดีที่ควรทำทุกอย่าง เครื่องมือทำบุญที่สำคัญที่สุดคือ กาย วาจา ใจ ของตน บุญเป็นความดีเฉพาะตน ใครทำใครได้ ดังคำพูดว่า ความดีไม่มีขาย ใครอยากได้ต้องทำเอง บุญที่ได้ทำไว้แล้วเป็นสิ่งพิเศษ สามารถเก็บเอาสมบัติทุกอย่างทั้งมนุษย์สมบัติ สวรรคสมบัติ นิพพานสมบัติไว้ภายในได้มากมาย ไม่เป็นภาระที่ต้องแบกหาม โจรแย่งชิงเราไปไม่ได้ ยิ่งใช้ยิ่งมีมาก พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสว่า

บุญญ์ โจรเหติ ทูหริ
บุญอันโจรนำไปไม่ได้

ดังได้บรรยายมาด้วยประการฉะนี้ ฯ

พุทธศาสนสุภาษิต

หลักสูตรธรรมศึกษาขั้นตรี

๑. ทานวรรค คือ หมวดทาน

๑. ทานญจ ยุทธญจ สมานมาหุ.
ทานว่า ทานและการรบ เสมอกัน
สั. ส. ๑๕ / ๒๙ ขุ. ชา. อฎฐก. ๒๗ / ๒๔๙.
๒. นตถิ จิตเต ปสนนมหิ อปปกา นาม ทกขินา.
เมื่อจิตเสื่อมใสแล้ว ทักขินาทานชื่อน้อย ย่อมไม่มี.
ขุ. วิมาน. ๒๖ / ๘๒.
๓. วิเจยย ทานํ สุกตปฺปสตถิ.
การเลือกให้ อันพระสุคตทรงสรรเสริญ
สั. ส. ๑๕ / ๓๐. ขุ. ชา. อฎฐก. ๒๗ / ๒๔๙. เปต. ๒๖ / ๑๙๗.
๔. พาลา หเว นปฺปสันติ. ทานํ.
คนพาลเท่านั้น ย่อมไม่สรรเสริญทาน.
ขุ. ชา. ๒๕ / ๓๘.
๕. ททํ มิตตานิ คนถติ.
ผู้ให้ ย่อมผูกไมตรีไว้ได้.
สั. ส. ๑๕ / ๓๑๖.
๖. ททํ ปิโย โหติ ภขนติ นํ พหุ.
ผู้ให้ ย่อมเป็นที่รัก คนหม่อมมากย่อมคบเขา.
อง. ปญจก. ๒๒ / ๔๓.

๗. ททมาโน ปิโย โหติ.
ผู้ให้ ย่อมเป็นที่รัก.
อง. ปญจก. ๒๒ / ๔๔.
๘. สุขสส ทาทา เมธาวิ สุขํ โส อธิคจจติ.
ปราชญ์ผู้ให้ความสุข ย่อมได้รับความสุข.
อง. ปญจก. ๒๒ / ๔๕.
๙. มนาปทายี ลกเต มนาปี
ผู้ให้สิ่งที่ชอบใจ ย่อมได้สิ่งที่ชอบใจ.
อง. ปญจก. ๒๒ / ๕๕.
๑๐. เสฏฐนนทโท เสฏฐมเปติ ฐานํ.
ผู้ให้สิ่งประเสริฐ ย่อมถึงฐานะที่ประเสริฐ.
อง. ปญจก. ๒๒ / ๕๖.
๑๑. อคคสส ทาทา ลกเต ปุณคคํ.
ผู้ให้สิ่งที่เลิศ ย่อมได้สิ่งที่เลิศอีก.
อง. ปญจก. ๒๒ / ๕๖.
๑๒. ททโต ปุญญํ ปวทตติ.
เมื่อให้ บุญก็เพิ่มขึ้น.
ที. มหา. ๑๐ / ๑๕๙. ชุ. อุ. ๒๕ / ๒๑๕.
๑๓. ทเทยย ปุริโส ทานํ.
คนควรให้ของที่ควรให้
ชู. ชา. สตตก. ๒๗ / ๒๑๗.

๒. ศีลวรรค คือ หมวดศีล

๑. สီลํ ยาว ชรา สารุ.
ศีลยังประโยชน์ให้สำเร็จตราบเท่าชรา.
สํ. ส. ๑๕ / ๕๐
๒. สุขํ ยาว ชรา สีลํ.

ศีลนำสุขมาให้ตราบเท่าชรา.

ขุ. ฐ. ๒๕ / ๕๙.

๓. สีสั กิเรว กลยถน.

ท่านว่าศีลนั้นเทียว เป็นความดี

ขุ. ฐ. ๒๕ / ๕๙.

๔. สีสั โลเก อนุตตร.

ศีลเป็นเยี่ยมในโลก

ขุ. ชา. เอก. ๒๗ / ๒๘

๕. ส้วาเสน สีสั เวทิตพพิ.

ศีลพึงรู้ได้เพราะอยู่ร่วมกัน.

นัย- ขุ. อุ. ๒๕ / ๑๗๘.

๖. สาธุ สพพตถ ส้วโร.

ความสำรวมในที่ทั้งปวง เป็นดี.

สั. ส. ๑๕ / ๑๐๖. ขุ. ฐ. ๒๕ / ๖๔.

๗. สญญมโต เวรํ น จียติ.

เมื่อคอยระวังอยู่ เวย่อมไม่ก่อขึ้น.

ที. มหา. ๑๐ / ๑๕๙. ขุ. อุ. ๒๕ / ๒๑๕.

๘. สีสั รกเขยย เมธาวิ.

ปราชญ์พึงรักษาศีล.

ขุ. อิติ. ๒๕ / ๒๘๒.

๓. สติวรรค คือ หมวดสติ

๑. สติ โลกสมิ ชาคโร.

สติเป็นธรรมเครื่องตั้งอยู่ในโลก.

สั. ส. ๑๕ / ๖๑.

๒. สติ สพพตถ ปตถิยา.

สติจำปรารภนาในที่ทั้งปวง.

ว. ว.

๓. สติมโต สทา ภาทพิ.

คนผู้มีสติ มีความเจริญทุกเมื่อ.

สี่. ส. ๑๕ / ๓๐๖.

๔. สติมา สุขเมธติ.
คนมีสติ ย่อมได้รับความสุข.

สี่. ส. ๑๕ / ๓๐๖.

๕. สติมโต สุเว เสยโย.
คนมีสติ เป็นผู้ประเสริฐทุกวัน.

สี่. ส. ๑๕ / ๓๐๖.

๖. รกขมาโน สโต รกเข.
ผู้รักษา ควรมีสติรักษา.

สี่. ส.

๔. ปาปวรรค คือ หมวดบาป.

๑. มลา เว ปापกา ธมมา อสมิ โลเก ปรมหิ จ.
บาปธรรมเป็นมลทินแท้ ทั้งในโลกนี้ ทั้งในโลกอื่น.

อง. อฎฐก. ๒๓ / ๑๙๘. พุ. ๖. ๒๕ / ๔๗.

๒. ทุกโข ปापสส อุจจโย.
ความสั่งสมบาป นำทุกข์มาให้.

พุ. ๖. ๒๕ / ๓๐.

๓. ปापานํ อกรรมํ สุขํ.
การไม่ทำบาป นำสุขมาให้.

พุ. ๖. ๒๕ / ๕๙.

๔. ปापํ ปาเปนํ สุขํ.
ความชั่วอันคนชั่วทำง่าย.

วิ. จุล. ๗ / ๑๙๕. พุ. ๖. ๒๕ / ๑๖๘.

๕. ปาเป น รมตี สุขิ.
คนสะอาดไม่ยินดีในความชั่ว.

วิ. มหา. ๕ / ๓๔. พุ. ๖. ๒๕ / ๑๖๖.

๖. สกมมุนา หญญติ ปापธมโม.
คนมีสันดานชั่ว ย่อมลำบากเพราะกรรมของตน.

ม. ม. ๑๓ / ๔๑๓. พุ. เถร. ๒๖ / ๓๗๙.

๗. ตปสา ปชหนติ ปापกम्म.
สารุชนย้อมละบาปกรรมด้วยตปะ.
ขุ. ชา. อฎฐก. ๒๗ / ๒๔๕.
๘. ปापานิ กมมานิ กโรนติ โมहा.
คนมักทำบาปกรรมเพราะความหลง.
ม. ม. ๑๓ / ๔๑๓. ขุ. ชา. ปกิณณก. ๒๗ / ๓๘๐.
๙. นตถิ ปาปี อกุกพโธ.
บาปไม่มีแก่ผู้ไม่ทำ.
ขุ. ฐ. ๒๕ / ๓๑.
๑๐. ธมมํ เม ภณมานสส น ปาปมุปลิมปติ.
เมื่อเรากล่าวธรรมอยู่ บาปย่อมไม่แปดเปื้อน.
ขุ. ชา. สตตก. ๒๗ / ๒๒๔.
๑๑. นตถิ อการियํ ปาปี มุสวาทิสส ชนตฺโน.
คนมักพูดมุสา จะไม่พึงทำความชั่ว ย่อมไม่มี.
นัย- ขุ. ฐ. ๒๕ / ๓๘. นัย - ขุ. อิติ. ๒๕ / ๒๔๓.
๑๒. ปापานิ ปริวชชเย.
พึงละเว้นบาปทั้งหลาย.
ขุ. ฐ. ๒๕ / ๓๑.
๑๓. น ฆาสเหตุปี กเรยย ปาปี.
ไม่ควรทำบาปเพราะเห็นแก่กิน.
นัย- ขุ. ชา. นวก. ๒๗ / ๒๖๒.
๕. ปุญญวรรค คือ หมวดบุญ
๑. ปุญญํ โจรเทหิ ทูหฺร.
บุญอันโจรนำไปไม่ได้.
สํ. ส. ๑๕ / ๕๐.
๒. ปุญญํ สุขํ ชีวิตสงขมहि.
บุญนำสุขมาให้ในเวลาสิ้นชีวิต.
ขุ. ฐ. ๒๕ / ๕๙
๓. สุขโฆ ปุญญสส อจฺจโย.
ความสุขขึ้นซึ่งบุญ นำสุขมาให้.
ขุ. ฐ. ๒๕ / ๓๐.

๔. ปุณฺณยานิ ปฺรโลกสมิ ปตฺติภูตฺตา โหนติ ปาณินิ.
บุญเป็นที่พึ่งของสัตว์ในโลกหน้า.
สํ. ส. ๑๕/๒๖ อภ. ปญจก. ๒๒/๔๔. ขุ. ชา. ทสก. ๒๗/๒๙๔.
๕. ปุณฺณยานิ กยิราถ สุขาวหานิ
ควรทำบุญอันนำสุขมาให้.
สํ. ส. ๑๕/๓. อภ. ติก. ๒๐/๑๙๘.

หมวดตน

๑. อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ
ตนแล เป็นที่พึ่งของตน
ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย อัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)
๒. อตฺตา หเว ชิตํ เสยฺโย
ชนะตนนั้นแหละ เป็นดี
ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย อัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)
๓. อตฺตนา ว กตํ ปาปํ อตฺตนา สงฺกิลิสฺสนฺติ
คนทำบาปเอง ย่อมเศร้าหมองเอง
ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย อัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)
๔. อตฺตนา อกตํ ปาปํ อตฺตนา ว วิสุขมฺติ
คนไม่ทำบาปเอง ย่อมหมดจดเอง
ที่มา : คัมภีร์ขุททกนิกาย อัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)
๕. อตฺตนา โจทยตฺตานํ
จงเตือนตนด้วยตนเอง
ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย อัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

หมวดประมาท

๖. อปฺปมาโท อมตํ ปทํ
ความไม่ประมาท เป็นทางไม่ตาย
ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย อัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)
๗. อปฺปมาทํ ปสฺสฺสนฺติ
บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมสรรเสริญความไม่ประมาท
ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย อัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)
๘. อปฺปมตฺตา น มียนฺติ
ผู้ไม่ประมาท ย่อมไม่ตาย
ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย อัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)
๙. ปฺมาโท มจฺจุโน ปทํ
ความประมาท เป็นทางแห่งความตาย
ที่มา : คัมภีร์ขุททกนิกาย อัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๑๐. ปมาโท ครหิโต สทา
ความประมาท บัณฑิตติเตียนทุกเมื่อ
ที่มา : คัมภีร์ชู้ททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๑๑. เย ปมตฺตา ยถา มตา
ผู้ประมาท เหมือนคนที่ตายแล้ว
ที่มา : คัมภีร์ชู้ททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

หมวดจิต

๑๒. จิตฺตํ รกฺขถ เมธาวิ
ผู้มีปัญญา พึงรักษาจิต
ที่มา : คัมภีร์ชู้ททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๑๓. จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวหํ
จิตที่ฝึกดีแล้ว นำสุขมาให้
ที่มา : คัมภีร์ชู้ททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

หมวดขันติ

๑๔. ขนฺติ ปรมํ ตโป ตีติกฺขา
ขันติ คือความอดทน เป็นตบะอย่างยิ่ง
ที่มา : คัมภีร์ชู้ททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๑๕. ขนฺติ ตโป ตปสฺสลิโน
ความอดทน เป็นตบะของผู้บำเพ็ญเพียร
ที่มา : สวดมนต์ฉบับหลวง (ส.ม.)

หมวดธรรม

๑๖. มโนปฺพุพฺพคฺมา ธมฺมา
ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า
ที่มา : คัมภีร์ชู้ททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๑๗. ธมฺโม สุจิณฺโณ สุขมวาทติ
ธรรมที่ประพฤดีดีแล้ว ย่อมนำสุขมาให้
ที่มา : คัมภีร์สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ส.ส.)

๑๘. ธมฺมปีติ สุขํ เสติ
ผู้มีในธรรม ย่อมนอนเป็นสุข
ที่มา : คัมภีร์ชู้ททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๑๙. ธมฺมจารี สุขํ เสติ
ผู้ประพฤติธรรม ย่อมอยู่เป็นสุข
ที่มา : คัมภีร์ชู้ททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๒๐. ธมฺมํ จเร สุจฺริตํ
พึงประพฤติธรรม ให้สุจริต

ที่มา: คัมภีร์ชูททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

หมวดทุกข์

๒๑. ทุกข์ ปาปสส อัจฉโย
การสั่งสมบาป เป็นทุกข์ (ในโลก)

ที่มา: คัมภีร์ชูททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๒๒. นตฺถิ ขนฺธสฺมา ทุกฺขา
ความทุกข์อื่น เสมอด้วยขันธ(๕) ไม่มี

ที่มา: คัมภีร์ชูททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๒๓. สงฺขารํ ปรมํ ทุกฺขา
สังขารทั้งหลาย เป็นทุกข์อย่างยิ่ง

ที่มา: คัมภีร์ชูททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๒๔. ทุกฺข์ เสติ ปฺราชิโต
ผู้พ่ายแพ้ ย่อมนอนเป็นทุกข์

ที่มา: คัมภีร์ชูททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

หมวดเบ็ดเตล็ด

๒๕. อาโรคฺยา ปรมํ ลภํ
ความไม่มีโรค เป็นลาภอันประเสริฐ

ที่มา: คัมภีร์ชูททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๒๖. ชิฆฺจฺฉา ปรมํ โรคา
ความหิว เป็นโรคอย่างยิ่ง

ที่มา: คัมภีร์ชูททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๒๗. กิจฺจโณ มนุสฺสปฏิลาโภ
การได้เกิดมาเป็นมนุษย์ เป็นการยาก

ที่มา: คัมภีร์ชูททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๒๘. สฺุทธิ อสุทธิ ปจฺจตฺตํ
ความบริสุทธิ์และไม่บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตัว

ที่มา: คัมภีร์ชูททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๒๙. นาณฺโณ อณฺเณ วิโสธเย
ผู้อื่น จะทำให้ผู้อื่นหมดจดไม่ได้เลย

ที่มา: คัมภีร์ชูททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๓๐. ปาปํ อกรรมํ สุขํ
การไม่ทำบาปทั้งหลาย เป็นความสุข

ที่มา: คัมภีร์ชูททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๓๑. ทนฺโต เสฏฺโณ มนุสฺสเสสุ
ในหมู่มนุษย์ผู้ฝึกตนดีแล้ว ประเสริฐสุด

ที่มา: คัมภีร์ชูททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๓๒. วิสสาสปรมา ญาติ
ความคุ้นเคย เป็นญาติอย่างยิ่ง

ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๓๓. นตฺถิ โลเก อนนฺทิตฺโต
ผู้ไม่ถูกนินทา ไม่มีในโลก

ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๓๔. สุโข ปุณฺณสฺส อัจฉโย
การสั่งสมบุญ เป็นสุขในโลก

ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๓๕. สมคฺคานํ ตโป สุโข
ความ پاکเพียรของผู้มีความสามัคคี นำสุขมาให้

ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๓๖. สุขฺชา สงฺฆสฺส สามคฺคี
ความสามัคคีของหมู่คณะ นำสุขมาให้

ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๓๗. นตฺถิ สนฺติ ปรี สุขํ
ความสุขอื่น ยิ่งกว่าความสงบ ไม่มี

ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๓๘. นิพพานํ ปรมํ สุขํ
นิพพาน เป็นสุขอย่างยิ่ง

ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๓๙. ธีโร จ สุขสํวาโส
การอยู่ร่วมกับนักปราชญ์ เป็นความสุข

ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

หมวดกิลเลส

๔๐. นตฺถิ ตณฺหา สฺมา นทึ
แม่น้ำเสมอด้วยตันทา ไม่มี (แม่น้ำถึงจะใหญ่ ก็ไม่เท่าตันทา)

ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๔๑. นตฺถิ รากสโม อคฺคิ
ไฟเปรียบเสมอด้วยรากะ ไม่มี

ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๔๒. นตฺถิ โมหสมํ ชาลํ
ตาข่ายเสมอด้วยโมหะ ไม่มี

ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย ฉัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๔๓. โลโก ฐมฺมานํ ปรีปนฺโน
ความโลภ เป็นอันตรายแก่ธรรมทั้งหลาย

ที่มา: คัมภีร์สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ส.ส.)

๔๒. อิจฉา โลกสมิ พุชชหา
ความอยาก ละได้ยากในโลก

ที่มา: คัมภีร์สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ส.ส.)

หมวดโกรธ

๔๓. โกธํ ฆตฺวา สุขํ เสติ
ฆ่าความโกรธเสียได้ ย่อมอยู่เป็นสุข

ที่มา: คัมภีร์สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ส.ส.)

๔๔. โกธํ ฆตฺวา น โสจติ
ฆ่าความโกรธเสียได้ ย่อมไม่เศร้าโศก

ที่มา: คัมภีร์สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ส.ส.)

๔๕. มาโธรสฺส วสํ คมิ
อย่าลู่อำนาจ แก่ความโกรธ

ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย ชาตก ทุกนิบาต (ขุ.ชา.ทุก.)

หมวดปัญญา

๔๖. นตฺถิ ปญฺญา สฺมา อภา
แสงสว่าง เสมอด้วยปัญญา ไม่มี

ที่มา: คัมภีร์สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ส.ส.)

๔๗. ปญฺญา โลกสมิ ปชฺโชโต
ปัญญา เป็นแสงสว่างในโลก

ที่มา: คัมภีร์สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ส.ส.)

๔๘. สฺสุสฺสุสํ ลภเต ปญฺญํ
ฟังด้วยดี ย่อมได้ปัญญา

ที่มา: คัมภีร์สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ส.ส.)

สุภาษิตที่มาในคัมภีร์ต่างๆ

๔๙. อตฺตา หิ อตฺตโน คติ
ตนแล เป็นคติของตน

ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย อัมมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๕๐. นตฺถิ อตฺตสมํ เปมํ
ความรัก(อย่างอื่น)เสมอด้วย(ความรัก)ตนไม่มี

ที่มา: คัมภีร์สังยุตตนิกาย สคาถวรรค

๕๑. อตฺตานํ นาติวตฺเตยฺย
บุคคลไม่ควรลืมตน

ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย ชาตก ทีสนิบาต (ขุ.ชา.ที.ส.)

๕๒. กลฺยาณการี กลฺยาณํ ปาปการี จ ปापํ

ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว

ที่มา: คัมภีร์สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ส.ส.)

๕๓. กมมุนา วตตตี โลโก

สัตว์โลก ย่อมเป็นไปตามกรรม

ที่มา: คัมภีร์มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก (ม.ม.)

๕๔. นิสมม กรณํ เสยโย

บุคคลใคร่ครวญดีแล้ว จึงทำดีกว่า

ที่มา: สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (ว.ว.)

๕๕. จิตเต สงกิลฺลฺเห? ทคฺคตี ปาฎิกงฺขา

เมื่อจิตเศร้าหมองแล้ว ทคติเป็นอันหวังได้

ที่มา: คัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก (ม.ม.)

๕๖. จิตเต อสงกิลฺลฺลฺเห สคฺคตี ปาฎิกงฺขา

เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว สคคติเป็นอันหวังได้

ที่มา: คัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก (ม.ม.)

๕๗. ขยํ เวรํ ปสวตี

ผู้ชนะ ย่อมก่อเวร

ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย ธรรมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๕๘. อโกเรน ชินเ โกร

ฟังชนะคนโกรธ ด้วยความไม่โกรธ

ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย ธรรมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๖๙. อสฺมา สฺราฐนา ชินเ

ฟังชนะคนไม่ดี ด้วยความดี

ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย ธรรมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๖๐. ชินเ กทริยํ ทานเณ

ฟังชนะคนตระหนี่ ด้วยการให้

ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย ธรรมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๖๑. ธมฺโม หเว รกฺขตี ธมฺมจารี

ธรรมแล ย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม

ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย เถรคาถา (ขุ.เถร.)

๖๒. สงฺขารา สสฺสตา นตฺถิ

สังขารที่เที่ยงแท้ยั่งยืน ไม่มี

ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย ธรรมปทคาถา (ขุ.ธ.)

๖๓. อนิจฺจา วต สงฺขารา

สังขารทั้งหลาย ไม่เที่ยงหนอ

ที่มา: คัมภีร์ทีฆนิกาย มหาวรรค (ที.มหา.)

๖๔. อรติ โลกนาสิก

ความริษยา เป็นเหตุทำให้โลกฉิบหาย

ที่มา: สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส (ว.ว.)

๖๕. ยโส ฤทธา น มชฺเชย

บุคคล ได้ยศแล้ว ไม่พึงมัวเมา

ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย ชาตก จตุกกนิกาย (ขุ.ชา.จตุกก.)

๖๖. ปญญา มคฺคํ อลฺโส น วินทติ.

คนเกียจคร้าน ย่อมไม่พบทางแห่งปัญญา

ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย ฐัมมปทคาถา (ขุ.ฐ.)

๖๗. สกมมฺนา หลวฺติ ปาปธมฺโม

คนมีสันดานชั่ว ย่อมเดือดร้อน เพราะกรรมของตน

ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย เถรคาถา (ขุ.เถร.)

๗๘. วิริเยน ทุกฺขมจฺเจติ

คนจะล่วงทุกข์ได้ เพราะความเพียร

ที่มา: คัมภีร์ขุททกนิกาย สุตตนิบาต (ขุ.สุ.)

ปลาเป็นย่อมว่ายทวนกระแสน้ำเสมอ
ปลาตายเท่านั้น..ที่ลอยตามกระแสน้ำ
มนุษย์ต้องต่อสู้อุปสรรค
ผู้ที่ปล่อยชีวิตไปตามโชคชะตา
ก็ไม่ต่างอะไรกับปลาที่ตายแล้ว...